

Оригинални научни рад
уДК: 821.163.41.09-32 Тишма Д.
doi: 10.5937/zrffp52-34865

ИБИКИНА КУЋА ЉУБАВИ И ПАТЊЕ (ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ПРИПОВЕТКУ *ИБИКИНА КУЋА* АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ)

Аница М. РАДОСАВЉЕВИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Катедра за српску књижевност и језик

¹ anica.radosavljevic@pr.ac.rs

Рад примљен: 9. 11. 2021.

Рад прихваћен: 30. 6. 2022.

ИБИКИНА КУЋА ЉУБАВИ И ПАТЊЕ (ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ПРИПОВЕТКУ *ИБИКИНА КУЋА* АЛЕКСАНДРА ТИШМЕ)

Кључне речи:

Тишма;

проституција;

рат;

ерос;

деградација.

Сажетак. У раду анализирамо прву објављену приповетку Александра Тишме, *Ибикина кућа*, која је једно од најзначајнијих пищевих приповедних остварења. Покушаћемо да укажемо на пищеву идеју о „кући љубави“, на чију судбину директно утиче атмосфера Другог светског рата. Александар Тишма се у многим делима, почев од ове приповетке, успешно бавио темом проституције и јавних кућа. У раду ћемо покушати да објаснимо на који начин рат утиче на промену егзистенцијалног поретка куће и живота њене господарице. Циљ рада је указивање на паралелизам који прати судбину куће и Ибике, од тренутка успона до њихове потпуне деградације.

изузетне по томе „што их је свет одгурнуо, у ликове којима је живот око њих туђ“ (Тишма, 2001, стр. 215). Градио је јунаке у пројекцији стварног света и на тај начин често био склон изражавању сопствене личности. Разматрајући питање јунака у Тишминој прози, Марко Недић промишља да „иако су на посебан начин укључени у свакодневни контекст [...] Тишмини књижевни јунаци непрестано покушавају да се издвоје из њих и да се осамостале као личности јер предосећају да као људска бића морају да функционишу упркос тим околностима, а најчешће и против њих“ (Недић, 2005, стр. 35). Свет његових јунака је свет стварних људи средином XX века. Како запажа Васа Павковић, Тишмини јунаци су „распети између живљења и незнања, између чула и инстинката, у свет без Бога, а између историјских, социјалних и класних силница“ (Павковић, 2006, стр. 52).

Тишма, као врстан познавалац људске психологије, називан је често писцем психолошких прича. Међутим, када је реч о психологији његових јунака, не можемо код њега тражити писца који дубоко понире у психу својих јунака већ се у психолошком смислу писац заузима за понашања и догађаје у њиховим животима. Понашање његових протагониста често одступа од друштвено дозвољеног канона. Овакво опхођење књижевних јунака (ликова) у Тишминој прози доводи их најчешће до пораза и пропасти.

Прва Тишмина приповетка *Идикина кућа*, која је објављена у *Лейо-ѡису Мајишце срїске* (1951), и данас привлачи пажњу читалаца и проучавалаца књижевности. Штампана је десет година касније као део збирке *Кривице* (1961). Ово дело улази у сам врх Тишмине прозе и једна је од његових најбољих приповедака. Припада раном, занимљивом и узбудљивом периоду пишчевог књижевног живота. Тишма помиње ову приповетку у тексту *Круї безбожнишїва*, који је написао 1979. године, а поводом добијања Андрићеве награде за збирку *Школа безбожнишїва*. Иако је писац на њу гледао као на причу у којој није до краја исказао свој уметнички израз, Јован Делић сматра да „гледано с данашњег становишта, *Идикина кућа* се показује као изразито Тишмина приповијетка: по теми (јавна кућа, продаја тијела, куповина љубави), по деструктивној снази историје, по песимистичном виђењу људске природе, по преокрету, по иронији судбине“ (Делић, 2005, стр. 134).³

Приповетка *Идикина кућа* грађена је на паралелизму јунакиње и њене куће. Утемељена је као повест о једном времену или, боље рећи, невремену. Тема ове приповетке, шкакљива и несвакидашња за српску књижевност, јавна кућа и проституција, представља једну од тема којима се Тишма успешно бавио на страницама многих својих дела. Проституција је за Тишму посебно важан вид представљања женског ероса и сексуалности.

³ О раним приповеткама Александра Тишме, међу којима је и *Идикина кућа*, Јован Делић истиче да оне могу указати на људске поразе, ужасе и насиље, о трагичном судару порока, о људској природи (Делић, 2005, стр. 159).

Већ од *Идикине куће* писац почиње да гради низ ликова проститутки, које ће најбоље обликовати у прози *Које волимо*. Љубав и сексуалност су неке од најважнијих тема Тишмине прозе. Ако имамо на уму да је потреба за задовољавањем сексуалних нагона одувек била једна од основних људских потреба, јер је човек културно, али и нагонско биће, не чуди што је сексуалност једна од најприсутнијих тема у књижевности одувек. Писац је сматрао да је ерос најмоћнија снага у човеку и да је „еротски живот алфа и омега живота [...] живимо га од рођења до смрти“ (Делић, 1999, стр. 85). Ако се подсетимо схватања Сигмунда Фројда који је под нагоном подразумевао „психичку заступљеност континуирано постојећег унутрашњег соматског извора уживања [...] нагон је, тако, један од појмова разграничења душевног од телесног“ (Фројд, 2009, стр. 41). Јасно запажамо да је по својој природи ерос основа сваке социјалне заједнице и културе. Према мишљењу Владете Јеротића, „сексуално задовољство може се допустити само по цену извесних ограничења или жртава. Препуштање неконтролисаним сексуалном задовољству опасност је равна смртној опасности“ (Јеротић, 2004, стр. 18). Покушавајући да разуме природу људских нагона, Тишма настоји да разуме и проституцију, људски феномен који се може назвати – куповина љубави. Приказујући често себе као неморалног човека⁴ у својим дневничким и аутобиографским записима, према мишљењу Ивана Негришорца, „писац је систематски властити лик уклапао у свет негативитета који се књижевности модерног доба указао као важно поље иновација“ (Негришорац, 2005, стр. 213). Читајући његове дневничке записе, лако закључујемо да је писцу терен јавних кућа и те како познат и да је његов субјект у њима представљен искључиво као биће коме љубавне страсти служе само као сексуална егзекуција.⁵ Тишма је више пута истицао сопствене склоности ка уживању са проституткама.⁶ Вођен личним

⁴ Тишма је сматрао да „прича о моралу није ни од какве користи јер нема мјеста за морал када се говори о најдубљим особинама људске природе. О моралу има смисла говорити – мисли Тишма – само ако постоји могућност да се људска нарав промијени. Проституција је, међутим, одувек постојала: морал ту, очигледно није много помогао“ (Делић, 1999, стр. 85).

⁵ О феномену сопствене сексуалности и приповедног субјекта у аутобиографским списима Александра Тишме детаљно је писао Иван Негришорац у тексту *Проблематични субјект Александра Тимше и европски нихилизам*. Негришорац запажа да је Тишмина сексуалност „крајње рудиментална, готово анимална“, те да су „многобројне жене с којима он општи, али којима неће поклањати своју љубав већ настојати само да љубав за себе узме“ (Негришорац, 2005, стр. 213–214).

⁶ У разговорима са Јовом Париповићем, у периоду од 1983. до 1995. године, које је Париповић симболички насловио *Мушкараци нису довољни*, Тишма је на питање о потреби да као мушкарац поседује и проститутке, одговорио да са њима не осећа кукавичлук. „Све те могућности да буде смешан и изигран, постоје ако се са својом жељом обраћате женама које нису проститутке. Са проституткама је друго. Нема шансе

животним наклоностима, писац се у наративном погледу служи потребом да је телесност оно што је важније од духовног, односно да жене имају вредност једино кроз призму телесних нагона. Оне су у Тишминој прози најчешће само симболи жудње.⁷ Како закључује Владислава Гордић Петковић, анализирајући женске ликове у Тишминој прози, „женска сексуалност је подређена и заробљена, сексуални чин је најчешће насиље и принуда“ (Гордић Петковић, 2005, стр. 56).⁸

Тишма развија причу од почетка до краја на принципу страсти и новца, где се страсти задовољавају уз помоћ новца, односно, где страсти служе да се придобије новац. Радња приповетке смештена је пред сам почетак Другог светског рата, који директно утиче на Ибикину кућу и њену судбину. Рат постаје деструктивна снага историје против које Ибика и њена кућа не могу да се изборе. Тема рата, обрађена у многим Тишминим делима, најприметније у романима *За црном девојком*, *Књија о Бламу* и *Уиоїреба човека*, присутна је и директно утиче на животе његових протагониста и у приповеткама. Према мишљењу Јована Делића, рат је тематска доминанта Тишмине прозе који је „снажно обељежио Тишмин доживљај живота и човјека, вјероватно што је то његово најузбудљивије искуство“ (Делић, 1999, стр. 79). Тема рата код овог писца никада није политички и идеолошки феномен већ егзистенцијални и етички. Послератне године донеле су новине и у погледу „куповине љубави“ па су јавне куће морале нестати. Са таквим забранама Ибика и њена кућа доживљавају коначни крај. Слика света једне епохе у Ибикиној кући је слика људских судбина од Првог до Другог светског рата, са свим приликама и неприликама у њему. Тренутке мира замењују тренуци рата, тренутке процвата куће замењују тренуци њеног пропадања. Тема рата сагледава се у овој приповеци кроз општу егзистенцијалну неизвесност. Приповедач упоредо прати „како рат улази и у Савску“ и почиње да мења све, од куће, Ибике, гостију до расположења девојака.

Ако кренемо од самог наслова приповетке, увиђамо да писац у први план поставља кућу, Ибикину творевину, око које гради читаву радњу. Он прати судбину куће и њене газдарице од тренутка успона до њихове потпуне деградације. Кућа, Ибикина творевина, постаје њен кут у свету. Испитујући проблем поетике простора, Гастон Башлар запажа да је кућа најчешће „у складу са свим дијалектикама живота, како се из

да испаднете смешни. Чак ако имате најпре телесне мане [...] Јер, та је љубав чиста телесна. Лишена је свих вербалних и интересних потреба“ (Тишма, 2006, стр. 420).

⁷ Најбољи примери јесу Тишмине јунакиње, Марија из романа *За црном девојком* и Тереза Кронер из романа *Уиоїреба човека*.

⁸ Владислава Гордић Петковић, пишући о женским ликовима у Тишминој прози, наводи да је жена у начелу представљена код овога писца „као означитељ амбиваленције, јер су сва њена својства флуидна, мисли недоречене а намере недокучиве. Њено подручје је граница између греха и тајне, а обоје је непознатљиво и недоказано“ (Гордић Петковић, 2005, стр. 56).

дана у дан укоренењујемо у једноме 'куту света'" (Башлар, 2005, стр. 28). Ретроспективним приповедањем, наративна равна прати успон и пад Ибикине куће у свету Савске улице и кућа сличних њој. Главна јунакиња и њена кућа обликоване су по моделу егзистенцијалне релације: усамљене међу сличнима. Ибикина кућа је у потпуном нескладу са околином Савске улице Новог Сада. Она стоји ту готово као усамљеница међу кућама исте намене. Њено присуство међу осталим кућама наглашава се персонификацијом: „Истина је, ја сам овде“ (Тишма, 1980, стр. 175).

Савској улици и њеним „кућама љубави“ припадало је најниже место на љубавном тржишту града, јер су њене становнице биле жене које нигде нису могле наћи друго уточиште.

„Све унаоколо било је старо, трошно, прљаво: као да су се наказности града овде састале да се једна другој наругају. За чудо је како се у тој малој улици, скоро само пролазу, скупило толико и по лику и по величини различитих кућерака и кућерина [...] па опет сличних по оном непредвидљивом што обележава стециште беде [...] трошне кућице са по једним или два прозора, па узана бледо ружичаста једноспратница 'Далмација'" (Тишма, 1980, стр. 173–174).

За разлику од осталих кућа, које су се котирале ниско на љубавном тржишту, Ибикина се издвајала по начину уређења, на челу са Ибиком, гадарицом, која је посао куће водила искуствено и паметно. „Само људима од угледа [...] само таквима отвара је Ибика врата своје куће“ (Тишма, 1980, стр. 176). Овакво њено пословање, у улици ниских нарави, њеној кући је доносило углед, а њој, као господарици, новац. Сама Ибика мрзела је Савску улицу и њене куће, гледајући у њој једино интерес за своје пословање, „јер је Савска улица на својим нечистим рукама изнела благостања и достојанство њене куће“ (Тишма, 1980, стр. 175). Осећање моћног мужјака, које су могли осетити они који су у њу долазили, потврда је Ибикине куће и њене вредности. У њој се за љубав морало добро платити.

Жене Савске улице биле су хетере, блуднице и мученице. Живот Ибикиних девојака био је једноличан и досадан, сведен само на једну функцију, новац-предавање. Оне су припадале свима, а опет нису биле ничије. Нада, Савка, Катица и Бежика, сразмерно младе, биле су четири Ибикине мученице, бића која су служила задовољењу телесних потреба Ибикиних гостију. Ове жене биле су медијатори у којима су се огледале жеље мушкараца, посетилаца Ибикине куће.

Да бисмо на прави начин објаснили психолошки механизам главне јунакиње, неопходно је да имамо на уму појам и лик негативног јунака. Оно што можемо назвати Ибикином моралном негативношћу спада заправо у суштинске карактеристике њеног лика. Међутим, уметничко обликовање књижевног лика представља заправо средство помоћу којег писац чини да

нам негативни јунак постане привлачан. Промишљајући о томе, Никола Милошевић у студији *Нејајивни јунак* запажа да „привлачност негативних књижевних ликова представља само један посебан вид привлачности књижевног евоцирања стварности уопште“ (Милошевић, 1990, стр. 28).⁹ Психоаналитичко испитивање ликова није могуће без дефинисања појма карактера, који је, по мишљењу Жарка Требјешанина у *Лексикону џсихоанализе*, „склоп црта личности и то превасходно емоционално-мотивационих и конативних“ (Требјешанин, 1998, стр. 117). Када је реч о психолошкој анализи Ибикиног карактера, евидентно је да се Александар Тишма не упушта у дубља психолошка понирања, већ се сликањем њеног карактера у просторним и временским оквирима бави њеним понашањем. Када је процес карактеризације у питању, Тишма је лик своје јунакиње замислио као динамички лик, који се под утицајем животних ситуација (у овом случају то су околности рата) мења тако да је на крају приповетке другачији него на њеном почетку. Пратећи Ибикин лик од почетка до краја, запажамо како је он у директној вези са њеном творевином, кућом. Лик израња из ње и са њеним променама се мења и нестаје. Ибикина појава на самом почетку приповетке права је биста која се појављује на прозору; „најпре би се отворио прозор и у њему помолила велика Ибикина биста са богато обојеним округлим лицем под сламно жутом бојеном косом у ситним таласима“ (Тишма, 1980, стр. 176). Водећи посао строго и чисто, Ибика је бранила кућу од свих непредвидљивих искушења, ван куће ју је ретко шта занимало, те је сходно томе своје додире са спољним светом свела на минимум.

Развој Ибикиног лика, по мишљењу Јована Делића, „у складу је са стањем њене куће: како се јављају први знаци нереда у кући и њеним унутрашњим односима, тако ће се појавити и знаци слабости на некад моћној бисти“ (Делић, 2005, стр. 134). Кућу можемо посматрати кроз призму Ибикиних емоција и потреба – она је права слика њеног унутрашњег света. Рат, који је нарушио хармонију њене куће, утиче и на стање у њеној души. Вођена сазнањем да је рат на њеним вратима, сва се претвара у послушљивање те опасности, а „сваки тренутак доносио је нове звукове, несхватљиве и трагичне, и дубоке тишине још страшније са неизвесности“ (Тишма, 1980, стр. 188).

Ретроспективним одломком писац нас враћа у период Првог светског рата, када се Ибика још звала Илонка. То је време када је Ибикина кућа живела своје најбоље дане. Како кућа тако и господарица. Живеле су славно, а зарађивале много. „Живот је постао јевтин у оном великом

⁹ Књижевно-уметнички лик, према мишљењу Мике Бал, грађен је често према неком људском лику и веома личи на њега. Лик, према њеном мишљењу, „нема стварне психе, карактера, идеологије, способности да делује, али ипак има карактеристике које омогућавају креирање психолошких и идеолошких описа“ (Бал, 2000, стр. 96).

убијању, а уживања тим вредноснија“ (Тишма, 1980, стр. 189). Ибика је прижељкивала исто и у овом рату, надајући се да ће рат збунити људе, удаљити их од породица и натерати их да спас и утеху потраже у њеној кући. Желела је да њена творевина доживи узлет какав је она доживела у прошлом рату. Кућа љубави успела је да у првим данима рата процвета. Ибикина предвиђања су се привидно испунила: кућа је у почетку зближавала своје госте без обзира на националну припадност, негујући идеју да су сви људи једнаки. Међутим, околности овог рата нису биле као прошле, са овим ратом се „приближује велики преврат, страشان преокрет, из кога ће победником изаћи свет који је она напустила у својој младости, а касније га све више заборављала, туђећи га се и гадећи, окротно гонећи његов дах из куће“ (Тишма, 1980, стр. 195). Иако превртљива и спремна да се прилагоди новим гостима, Ибика је осећала страх од неизвесности рата, јасно уочавајући промене у понашању девојака, али и гостију. Занимљиво је поменути како писац слика трансформацију куће и Ибике, сликајући онај тренутак у коме се опстанак куће судара са околностима рата. Наиме, Ибика се бојала великог преврата, бојала се да ће овај рат донети победу оном свету који је напустила још у младости, трудећи се да га што пре заборави. Промене које је рат донео са собом осетиле су се већ друге ратне године. Осећале су се не само у атмосфери куће већ су се јасно уочавале и на Ибикином телу. Промене у спољном свету пратило је њено постепено пропадање које је било најочљивије на њеном телу. Некадашње тело, њено оружје против непријатеља, постало је сада њен непријатељ. Долазимо до закључка да Ибикино тело, њена кућа и ерос у њој, доводе главну јунакињу и њену кућу до потпуне пропасти. Према мишљењу Финка, еротско искуство је увек прожето смрћу – „стварајуће – рађајуће спаја се са разарајућим, изграђујуће са рушећим, спајајуће са сламајућим“ (Финк, 1984, стр. 72).

„А то тело, сад, као на подсмех њој, почело је још више дебљати, млохавити, од страха и од нервозе халапљивости са којом га је товила после својих паника“ (Тишма, 1980, стр. 199).

Рат је нарушио хармонију Ибикине куће, где је од старог реда остала само навика за њиме. Ибика је после инцидента са Бежиком и Душком знала да је дошло неко чудно време у којем се „руше не само куће, та некад сигурна заклоништа већ и све што је у животу вредело: ред ствари и њихов смисао“ (Тишма, 1980, стр. 205). Сцена сукоба љубавнице и Бежике, Ибикине девојке, представља прекретницу у Ибикином животу. Писац у *Дневнику* својих записа (20. X 1950) објашњава ову сцену на следећи начин:

„Пет дана већ распредам, с врло мало успеха, душевни преображај Ибикин, хотећи да покажем како је она после напада на апотекареву госпу остала толико забезекнута да 'више и није живела'. А тек осетивши

конструкциони, тако рећи просторни недостатак у току причања увидео сам да то не може бити, већ треба место тога убацити једну сцену са свађом Ибика-Илонка. А онда сам накнадно увидео да је то и истинито, да се таква сцена и морала десити“ (Тишма, 2001, стр. 181).

Завршетак рата неминовно је донео и нове животне околности. „Живот је, дакле, кренуо својим новим смером, остављајући за собом светлосна средишта прошлости [...] и Ибикину кућу“ (Тишма, 1980, стр. 208). Од тада нико више у Ибикину кућу није свраћао, нико јој се више није радовао, постала је непотребна и заборављена. Боље да је рат са земљом саставио него што је на овај начин шаље у мртвило живота, од кога се не умире као од пушке, одмах и на препад, већ полако и тужно, као од какве болести.

Нови свет, са којим се морала суочити, Ибика је био потпуно стран, према њеној кући и њој непријатељски настројен. Њена кућа је доживела урушавање, њен ред се почео распадати, а она „остарела и отупавела, не треба ни онима ни овима, ни свету из ког је никла ни свету коме се привила – остала је сама. И нема куд“ (Тишма, 1980, стр. 211). Ибика, која је својевремено могла и умела све, доживљава распад свог бића и своје творевине, куће љубави, осећајући потпуни крах и безизлаз. Унутрашњи свет Тишмине јунакиње представљен је њеним мислима у тренуцима безизлаза, када она у глави до детаља разрађује слику о сопственом крају. Све њене мисли у тим тренуцима постају недоречене, а намере да нешто промени недокучиве. То су биле црне мисли од којих је одувек бежала, оне стварне, озбиљне и сурове мисли о животу и његовом смислу.

Рат је унео страх у Ибикину кућу. Девојке, страхујући од његове неизвесности и будућности, плашиле су се да ће након Ибике завршити у већој беди, у неком затвору или болници, где ће им младост и лепота увенути. Знале су да ће им младост остати ту у кући љубави, а да ће старост донети њихову пропаст. Девојке су без Ибикине дозволе полако напуштале кућу и нестајале. Са Ибиком је остала само малоумна Савка, која је Ибикин последњи спас од селидбе и коначног напуштања куће. Њено присуство значило је да кућа ипак постоји, макар привидно, преко ње је „Ибикина кућа досегла своју пропаст“ (Тишма, 1980, стр. 212). Кад јој војници одводе Савку, код Ибике се јавља осећај самооптуживања. Пуста кућа и празне собе у њој потврђују постојећи страх.

Црна Олга је била Ибикина последња нада. Једино је она знала и плашила се тога да ће је, уколико Савка призна све о Ибика и њеној кући, бацити у логор као и све подводице. У тренуцима потпуне дезинтеграције њене личности, у Ибика се једино јавља потреба за миром. За миром који више није постојао. Символична слика уличног пејзажа, игре кошаве и кише, слика је Ибикиног живота, који је на самом дну. „Мучни су то дани били. [...] Притом се несвесно досећала да је и она један такав

предмет нанет однекуд и заустављен на првом глибовитом месту, да би га једно време, док не буде даље отргнута, испуњавала својим обликом и тежином“ (Тишма, 1980, стр. 221).

Ова симболистички приказана слика душевног стања јунакиње и пејзажа улице, слика је људске поражености и неизбежне смрти. Анализирајући свој живот, јунакиња покушава да пронађе одговор на питање: зашто је њеном животу дошао овакав, бесмислен крај? Мисли су млеле и растрзале њену душу у ковитлацу празних дана којима није било краја. Тих дана Ибика је већ додирнула своје дно чекајући вести од Црне Олге; као за утеху, наслућивала је да ће доћи „они, непријатељи њеног света и њене куће, по њу, да би је уништили“ (Тишма, 1980, стр. 223). Борила се са мислима о сопственом поразу, поразу који ће доћи од оних којима је раније краљевала, горда и охоло, од оног града који је раније страховао од њеног сигурног хода. Сада ће је исти тај град видети поражену, ругајући јој се и исмевајући је због њене пропасти.

Ибика у тренуцима очаја доноси одлуку а да тога није ни свесна. Постала је равнодушна и тупа за себе и своју судбину. „Кренуло је у њеном животу нешто чему она није дорасла“ (Тишма, 1980, стр. 220). Помирену са околностима које су је задесиле, Ибику испуњавају осећања беспомоћности и узалудности. Ту почиње њено коначно урушавање. Занемеле од коначног исхода судбине, њене очи су прве откриле надлазећу смрт. Имала је „страшан поглед мртваца“ (Тишма, 1980, стр. 226). Према мишљењу Јована Делића, „разарање Ибикине куће, прати, дакле, и дезинтеграција Ибикине личности, а нарочито изобличење и слабљење тијела, да би на крају и кућа и Ибика остале мртве“ (Делић, 2005, стр. 136).

Рат као спољно зло директно утиче и на исход Ибикиног живота. Зло нагони и на смрт, јер оно, по речима Сигмунда Фројда, човека води ка уништењу. По мишљењу Фројда, аутодеструктивно понашање је енергија коју је створио инстинкт смрти, Танатос (Фројд, 1994, стр. 54). Примећено присуство ероса у овој се приповеци претвара у танатос. Нагон за животом и стварањем прелази у Ибикино самоуништење. Превласт танатоса над еросом отвара дубок психолошки расцеп и унутрашње потресе Ибикиног бића. Борба ероса и танатоса основна је компонента живота. Као резултат борбе ових двеју сила у човеку, настају веома различите манифестације живота. Према речима самог писца, „живот је оличен у љубави, еротизму [...] а смрт је у мојим делима оличена у претњи да се живот заврши пре времена, бесмислено, случајно, због неких спољашњих сила, на које не можемо да утичемо“ (Делић, 1999, стр. 85).

Сликајући своју јунакињу у тренуцима тровања, писац нам у потпуности дочарава последње тренутке њеног живота. Ова слика је најтужнија и представља дубоко потресно сведочанство трагичне људске судбине. У светлу трагичности треба посматрати Ибикин лик са краја приповетке.

Трагичност и апсурдност Ибикиног битисања постају симболи оног живота којег гази немилосрдни ход времена и пролазности. Психичко и телесно пропадање са краја приповетке писац представља моментима у којима се Ибикин лик сагледава кроз мотиве страха, бола и патње.

„Ибика рикну, њено велико тело изви се навише и задрхта и паде немоћно уназад. Затим је ухвати, неодољив, мотајући је напету, тако да јој жиле набрекоше у чворове. Сулуда од осећаја да ће изгорети, она зари нокте у хаљине на трбуху и поче их кидати задирући у сопствено тело, које је било само једна огњена рана [...] После тога дуго се још тресла у ситним грчевима, немоћно, и стењала мукло, као од рђава сна, – док се коначно не смири“ (Тишма, 1980, стр. 228).

Истраживање феномена трагичног, који представља основно својство Ибикиног лика, треба сагледавати кроз његово постојање у различитим животним појавама. Животне околности које Ибику воде ка спознаји трагичног краја јесу оне спољне околности на које нема и не може имати утицаја. Друштвене и политичке околности рата доводе Ибикину кућу и њу до спознаје о коначном крају. Феномен трагичног неодвојив је део људског живота, јер, како промишља Добрица Ћосић, „човек је, и по мом разумевању историје трагично биће. Трагично не само зато што му је биолошка и социјална егзистенција свагда угрожена, што је смртан он и свако његово дело“ (Ћосић, 1988, стр. 141).

Атмосфера у кући с краја приповетке потпуни је контраст њеном сјају с почетка приче. Некадашњи сјај Ибикине куће стоји насупрот сада већ хладној кући у атмосфери суморног јесењег дана. „Суморно је изгледало то место коме је она некад поклањала толико пажње, да буде што уредније и привлачније. Кревет без постељине [...] празан, неколико писама на поду“ (Тишма, 1980, стр. 228). Њен пораз био је потврђен у сваком кутку куће. Одвајајући се полако од њеног простора, Ибика се одвајала од живота у себи. Са пропадањем куће јунакиња се опрашта и од жеље за животом.

Ибику проналази апотекар Душко који је на њено беживотно тело налетео при уласку у кућу. Уплашен бежи из куће, од Ибикиног тела, које се пред њим појавило као „гомила меса, замочено у влагу сопственог тела“ (Тишма, 1980, стр. 230). Његовим бекством из празне куће и од мртве Ибике завршава се приповетка. Ова слика, приказана готово натуралистички, има метафизичку димензију јер се од буке његовог бекства „кућа над њим руши“ (Тишма, 1980, стр. 230). Овом реченицом писац појачава утисак коначног пада куће и њене газдарице. Ибикина кућа одлази у заборав. Трагичну судбину Ибике и њене творевине у овој приповеци Тишма је представио као уметничку чињеницу.

Књижевну вредност Александра Тишме потврђује велики број награда, али и преводи његових дела на стране језике, као и позитивна

афирмација у свету. Ибикин лик један је од најсавршенијих негативних Тишминих јунака, који се трагичним крајем уклапа у пишчеву идеју о бесмислу живота. Ибикина судбина у овој приповеци одвија се по обрасцу: узлет са сексуалном експлоатацијом, егзистенцијална борба у периоду рата, апатија и потпуно незнање и, на крају, суочавање са смрћу. Приповетка *Ибикина кућа* Александра Тишме један је од најбољих примера за параболу човековог егзистенцијалног узлета и пада.

Извори

- Тишма, А. (1980). *Мршви ујао*. Београд: Нолит.
 Тишма, А. (2001). *Дневник: 1941–2001*. Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
 Тишма, А. (2006). *Антилопија Тишма, изабране странице Александра Тишме*. Нови Сад: Прометеј.

Литература

- Бал, М. (2000). *Наратологија: теорија приче и приповедања*. Београд: Народна књига; Алфа.
 Башлар, Г. (2005). *Поетика простора*. Београд – Чачак: Б. Кукић – Градац.
 Божовић, Г. (1996). Александар Тишма: Искушења љубави. *Реч: часопис за књижевност и културу*, 3.20, 107–108.
 Гордић Петковић, В. (2005). Женски ликови у Тишминој прози. У: Ј. Делић, С. Кољевић, И. Негришорац (ур.), *Повраћак миру Александра Тишме* (54–59). Нови Сад: Матица српска, Одељење за српску књижевност и језик – САНУ, Огранак у Новом Саду.
 Делић, Ј. (1999). Ка поетици Александра Тишме. *Летопис Мајнице српске*, 1–2, 67–85.
 Делић, Ј. (2005). Ране приповијетке Александра Тишме. У: Ј. Делић, С. Кољевић, И. Негришорац (ур.), *Повраћак миру Александра Тишме* (122–160). Нови Сад: Матица српска, Одељење за српску књижевност и језик – САНУ, Огранак у Новом Саду.
 Јеротић, В. (2004). *Психоанализа, болесни, стварање*. Београд: Службени лист СЦГ.
 Милошевић, Н. (1990). *Непобедни јунак*. Београд: Белетра.
 Негришорац, И. (2003). Александар Тишма (1924–2003): in memoriam. *Зборник Мајнице српске за књижевност и језик*, 51 (4), 478–482.
 Негришорац, И. (2005). Проблематички субјект Александра Тишме и европски нихилизам. У: Ј. Делић, С. Кољевић, И. Негришорац (ур.), *Повраћак миру Александра Тишме* (198–216). Нови Сад: Матица српска, Одељење за српску књижевност и језик – САНУ, Огранак у Новом Саду.
 Недић, М. (2005). Наративни глас Александра Тишме. У: Ј. Делић, С. Кољевић, И. Негришорац (ур.), *Повраћак миру Александра Тишме* (31–40). Нови Сад:

- Матица српска, Одељење за српску књижевност и језик – САНУ, Огранак у Новом Саду.
- Павковић, В. (2006). *Појлед кроз ѓрозу: есеји о срјским ѓрозаистима ХХ века*. Нови Сад: Дневник.
- Палавестра, П. (1990). Тишма: митологија свакидашње тескобе. *Повеља: часопис за књижевност, уметност, културу, ѓросветина и друштвена ѓишњања*, 20 (1/2), 53–55.
- Требјешанин, Ж. (1998). *Лексикон ѓсихоанализе*. Нови Сад: Матица српска.
- Босић, Д. (1988). *Сјварно и мојуће (чланци и ојледи)*. Љубљана – Загреб: Цанкарева zaloжба.
- Финк, Е. (1984). *Основни феномени људској ѓосјојања*. Београд: Нолит.
- Фројд, С. (1994). *С оне сјране ѓринција задовољсјива*. Нови Сад: Светови.
- Фројд, С. (2009). *О сексуалној теорији: Тојем и теаду*. Нови Сад: Академска књига.

Anica M. RADOSAVLJEVIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica

Faculty of Philosophy

Department of Serbian Literature and Language

Ibika's House of Love and Suffering (A Look into the Story *Ibikina kuća* by Aleksandar Tišma)

Summary

The paper deals with the analysis of *Ibikina kuća*, the first published story by Aleksandar Tišma and one of his most important works. The aim of the paper is to shed light on the author's idea of 'a house of love' whose fate was affected by World War II. Aleksandar Tišma often dealt with the issues of prostitution and brothels in his work. The analysis will provide an insight into the effects of the war on the existential change in the structure of the brothel and on its owner. Furthermore, the parallel between the fate of the brothel and that of Ibika—from their rise to their degradation—will be emphasized.

Keywords: Tišma; prostitution; war; eros; degradation.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторсјиво-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).